

NADU «Mahistr», 2015. – 512 s.

14. Lazareva V. S., 1995. Rukovodstvo pedahohycheskym kollektivom: modely y metodu: posobyе dlia ruk. obrazovatel. Uchrezhdeniy, Tsentr sotsyal. y ekon. yssled., 1995. – 158 s.

15. Zahorulko R. V., 2015. Osnovu obrazovatelnoho menezhmenta: kurs lektsyy/ R. V. Zahorulko. – Vytebsk: VHU ymeny M. P. Masherova, 2015. – Modul 1. – 52s.

16. Kruzshko V. V., 2000. Osnovu menezhmenta v obrazovanyu: teoryia, praktyka y psykholohyia uspeshnoho upravlenyia / V. V. Kruzshko, E. M. Pavliutenkov. – Zaporozhe : Prosvita, 2000. – 260 s.

17. Afanasiev V.H.. 1977. Chelovek v upravlenyy obshchestvom.– M.: Polytyzdat, 1977. – 382 s.

18. Chernysh A.P.. 2008. Menedzhment osvity: Navchalnyi posibnyk. – K.: Vydavnytstvo «Universytet» KMPU imeni B.D. Hrinchenka, 2008. – 49 s.

В статье определено понятийно-категориальный аппарат менеджмента образовательных организаций и рассмотрены основные социально-психологические требования менеджера, как главного субъекта осуществления управленческой деятельности. Особое внимание уделяется достижению образовательных результатов с помощью типов образовательных организаций, осуществляющих свою деятельность в пределах образовательных программ и образовательных стандартов. Охарактеризованы влияние менеджмента на осуществление образовательной деятельности в организациях. Проанализированы образовательные задачи в соответствии со структурой образовательных организаций. Исследовано значение управления на деятельность образовательных организаций и учебный процесс.

Ключевые слова: менеджмент, управление, образование, образовательная организация, учебный процесс, менеджмент образовательной организации.

The article defines the conceptual and categorical apparatus of management of educational organizations, which is characterized as the purposeful activity of the subjects of educational management, ensuring the formation, optimal functioning and development of each educational institution, communication and education system as a whole. It has been defined that the concept of "educational organization" includes a set of ideas, goals, tasks, joint interrelated activities of people, hierarchy of power, the presence of structural units, division of labor, formalization of rules of behavior, interaction with the external environment and dependence on it, organizational culture and management. for the purpose of carrying out educational activities under a certain educational license. According to the results of the research, it has been analyzed the main modern educational priorities: increase of the population's reach to education; providing lifelong learning; equal access to quality education; strengthening the role of the state in ensuring equity in education; humanization and democratization of education; improving the professional competence of teachers; formation of state-state management of education; dissemination of information on the quality of educational services; effective and efficient use of education expenditures. It has been considered the basic socio-psychological requirements of managers as the main subject of economic activity. Himself: trying to use himself in work, to recognize himself in the results; one has a point of view on how one can improve one's work, one's organization; people like to use their significance; known for striving for success; successfully without imagination to be disappointed. Particular attention is paid to the achievement of educational outcomes through the types of educational organizations that operate within educational programs and educational standards. The influence of management on the implementation of educational activities in organizations is characterized. Educational tasks in accordance with the structure of educational organizations are analyzed. The importance of management for the activities of educational organizations and the educational process are investigated.

Keywords: management, management, education, organization support, educational process, management of the necessary organization.

УДК 371.01

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)-38-40

Павко Анатолій Іванович,
доктор історичних наук, професор,
Курило Людмила Федорівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національна академія управління, м. Київ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДИДАКТИКИ К. УШИНЬСЬКОГО

В статті обґрунтовано методологічні засади основи дидактичного вчення К. Ушинського. Зосереджено увагу на міждисциплінарності та суміжності наукових дисциплін і їх ролі в освітній діяльності. Визначено, що елементами системи дидактики К. Ушинського є наступні структурні складові: а) проблеми розробки змісту навчання; б) методика побудови навчальних планів та курсів у початкових та середніх класах; в) загальна методика навчання. Наголошено, що К. Ушинський розробив глибоко прогресивну систему загальної дидактики, яка зберегла свою науково-пізнавальну цінність та методологічне значення для критичного розуміння моделі освітнього процесу, суть якого виражається у тезі, що школа «не спроможна відкинути життя, а життя легко відкидає діяльність школи, яка стає йому на перешкоді».

Ключові слова: дидактика, система навчання, К. Ушинський.

Постановка проблеми. У багатоманітній науковій спадщині яскравого представника педагогічної думки минулого, одного з корифеїв вітчизняної педагогіки К. Ушинського чільне місце посідає розробка проблем дидактики як системи. Педагогічні ідеї, висловлені К. Ушинським у модерну добу, мають не лише науково-пізнавальне, але й методологічне та світоглядне значення для сутнісного розуміння фахівцями принципів сучасної дидактики.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. На авторитетну думку В. Струминського, дидактика у творчому сприйнятті видатного педагога є обґрунтуванням правил та законів

процесу навчання [3, с.3]. Зауважимо, що сучасні дослідники дидактику визначають як галузь педагогіки, яка спрямована на визначення і розкриття теоретичних основ організації процесу навчання (закономірностей, принципів, методів, форм навчання), а також на пошук і розроблення нових принципів, стратегій, методик, технологій і систем навчання [2, с.33-34].

Слід підкреслити, що К. Ушинський підготував навчальний курс з дидактики, який, на жаль, так і залишився літературно не відредагованим, а тому, відповідно, і не був опублікованим в якості самостійного підручника чи посібника. Як відомо, К. Ушинський

мав на меті синтезувати матеріали для створених ним томів «Антропології» і на їх основі дати коротку педагогічну частину, яку він називав «Стислий підручник педагогіки» (іноді – «Загальна дидактика» або «Наша педагогіка») [4, с.7].

Проте К. Ушинському не вдалося власноруч закінчити розробку дидактики та викласти її у систематичному вигляді. Третій том «Педагогічної антропології» залишився не завершеним і дійшов до нас тільки у вигляді підготовчих матеріалів [1, с.3]. Зазначимо, що протягом другої половини XIX – початку XX ст. «Педагогічна антропологія» видавалася не раз, і повністю, і в скороченому варіанті. У 1913 р. вийшло вже 13-те видання. Первісний варіант цієї праці – серія статей «Найголовніші риси людського організму у застосуванні до мистецтва виховання» [4, с. 478]. Синтез наукових знань про людину, проведений ученим глибоко і плідно, розкрив невичерпні можливості виховання, вказав на величезні невикористані ресурси людського розвитку, до яких виховання ще тільки мало звернутися. Поряд з тим, варто, на нашу думку, зважати на те, що К. Ушинський всебічно і системно досліджував теоретичні основи педагогічного процесу навчання у початковій і середній школі, а тому його цілком справедливо дослідники вважають фундатором і класиком вітчизняної педагогіки, зокрема дидактики.

Мета статті: проаналізувати дидактичні правила і поради К.Ушинського, які в сукупності визначають методологічне вістря розробленої ним дидактичної системи.

Результати дослідження. Зазначимо, що наукову основу дидактики як органічної складової педагогіки, К. Ушинський вбачав в тому, щоб з допомогою суміжних, тобто близьких до педагогіки наук, виокремити і глибоко дослідити ті основоположні принципи, спираючись на які педагогіка змогла б при належному методологічному і методичному озброєнні об'єктивно встановити наукові закономірності та особливості навчання і виховання учнів. На думку К.Ушинського, такими науками для педагогіки, з яких вона черпає знання засобів, необхідних їй для досягнення власних цілей, є всі ті науки, в яких вивчається тілесна та духовна природа людини [5, с.15]. Він вважав, що наукові основи педагогіки формуються під інтелектуальним впливом широкого кола антропологічних наук. Це, зокрема, анатомія, фізіологія людини, психологія, логіка, філологія, географія, статистика, політична економія та історія в широкому розумінні. Спільною рисою цих наук є те, що в них викладаються, порівнюються та узагальнюються ті факти, у яких виявляються властивості предмета виховання людини. «Якщо педагогіка хоче виховати людину в усіх відношеннях, – зазначав К. Ушинський, – то вона повинна перше пізнати їх також у всіх відношеннях» [4, с.199].

Слід підкреслити, що у своїх антропологічних працях він чітко окреслив та науково обґрунтував дві взаємозалежні сторони дидактики – її наукові основи і систему. До речі, у вступі до першого тому «Антропології» К. Ушинський розглядає дидактику у вузькому сенсі, тобто як навчання. Один з лейтмотивів його фундаментальної праці полягає в тому, що навчання є могутнім органом виховання, а тому тісно з ним пов'язане. Дійсне значення дидактики як невід'ємної частини педагогіки К. Ушинський вбачав у тому, щоб розкрити процес розумового розвитку дитини та встановити ті головні чинники, які визначають умови нормального характеру навчально-виховного процесу [3, с.70].

Важливо вказати на тому, що теоретичну основу дидактики К. Ушинського визначає ґрунтовний, системний аналіз вченим двох тісно пов'язаних між собою педагогічних проблем: якщо перша пов'язана із об'єктивно-логічним аспектом процесу пізнання, то інша акцентує увагу на об'єктивних психо-фізіологічних чинниках цього процесу. З точки зору К. Ушинського, навчання є своєрідною спробою вироблення культури мислення та пізнання шкільною і студентською молоддю. Виходячи з цього, об'єктивною основою дидактики як теорії навчання має стати чітке розмежування основних логічних етапів, які проходить пізнання, абстрагуючись від його історичних та психологічних випадковостей. Саме цю, власноруч вибудовану

структуру процесу пізнання, розкриває К. Ушинський у першому томі своєї відомої праці «Досвід педагогічної антропології». Враховуючи те, що пізнання як відображення в нашій свідомості явищ природи та духовно-культурного життя проходить різні стадії, К. Ушинський вирізняє три логічні моменти в пізнанні: а) пізнання, яке перебуває на стадії чуттєвого сприйняття; б) пізнання на стадії розсудкового процесу, яке знаходить свій вияв в оперуванні поняттями, що виробляються на основі абстрагування суттєвих ознак почуттів і уявлень, узагальнених в абстрактних образах; в) пізнання на найвищій ідейно-теоретичній стадії, що втілюється в створенні концепцій, які, маючи творчий характер, обумовлюють вектор процесів пізнання та педагогічної діяльності, спрямовуючи їх за межі емпіричних даних.

Потрібно також підкреслити, що важливими елементами системи дидактики К. Ушинського є наступні структурні складові: а) проблеми розробки змісту навчання; б) методика побудови навчальних планів та курсів у початкових та середніх класах; в) загальна методика навчання.

Важливе місце в дидактичній системі К. Ушинського займає його власне дидактичний метод, сутнісне розуміння і творче застосування якого відкриває можливість для глибокого аналізу тих необхідних умов навчання, які б найбільшою мірою відповідали психо-фізіологічним та суб'єктивно-психологічним характеристикам процесу пізнання педагогічної істини [3, с.168].

Нагадаємо у цьому зв'язку, що К.Ушинський розглядав навчання як серйозну, важливу, наповнену продуктивною думкою працю, яка вимагає від учнів напруженої уваги, проте праці реальної, узгодженої з природними можливостями розвитку дитини. Аналізуючи стратегічні завдання нової моделі навчання, К.Ушинський порівнював систему наукових знань з пірамідою, на вершині якої перебуває вчений, який досяг цієї вершини завдяки настирливим, тривалим науковим заняттям, а біля її підніжжя знаходяться учні, які прагнуть розпочати своє сходження на цю наукову вершину [3, с.169]. Цілком зрозуміло, що здійснити їх механічне підняття на омріяну вершину ні гіпотетично, ні практично не можливо. Для розв'язання цього занадто складного завдання потрібно поступово, дотримуючись стратегічного напрямку, подолати той шлях, який вже пройдений цивілізаційною спільнотою історично, але пройти його потрібно не в сенсі повторення цього шляху, а в сенсі логічного засвоєння тієї методики педагогічної думки, яка розроблена в системі антропологічних наук.

На думку К.Ушинського, для цього потрібно здійснити педагогічну переробку наук у навчальні програми, плани та курси, розпочавши з простих елементів наукової істини, а потім поступово піднімаючись на вищі наукові сходинки. Він звертає увагу на необхідності вироблення нової методики навчальної роботи, яка потребує не лише запам'ятовування результатів наукової діяльності, але й активної практичної участі у впровадженні цих результатів за напрямками вже прокладеними мислителями майбутнього. Саме тому, вважав К. Ушинський, морально застаріла, пасивна методика навчання не може бути продуктивною, а тим більше перспективною. Натомість, нова методика педагогічного процесу повинна бути розроблена на основі широкого задоволення щирого прагнення та стимулювання учнів до творчої ініціативи та самодіяльності на основі вірно обраного напрямку педагогічного розвитку їх уваги.

Важливо вказати й на те, що на підставі ґрунтовного, порівняльного аналізу методів навчання у європейських країнах, К. Ушинський розкрив як сильні, так і слабкі сторони цієї специфічної галузі європейської педагогіки. Якщо, наприклад, на думку К. Ушинського, англійська школа прагне, насамперед, виховувати людину, передусім англійського джентльмена, то, натомість, Німеччина у шкільному устрої залишається вірною своєму загальноісторичному напрямку, який виражається у прагненні до науки. К.Ушинський акцентує увагу на тому, що «німецька школа, незважаючи на декларації педагогічної теорії, навчає, а не виховує». [4, с.31].

Слід також зазначити, що власну новаторську дидактичну

систему К. Ушинський поступово трансформував у наукову систему, оскільки, на його переконання, тільки система здатна утримати в пам'яті та логічному зв'язку значну за обсягом та різноманітну за смисловими напрямками інформацію. Слід підкреслити, що К. Ушинський розробив глибоко прогресивну, оригінальну, всебічно обґрунтовану для свого часу систему загальної дидактики. Ним же розроблена і дидактика початкового навчання. Дидактика К. Ушинського зберегла свою науково-пізнавальну цінність та методологічне значення для критичного розуміння моделі так званої «нової української школи», ініціатором розробки і практичного втілення якої є Міністерство освіти і науки України. Її палким adeptам та ідеологам важливо пам'ятати глибоко проникливі слова К. Ушинського про те, що школа «не спроможна відкинути життя, а життя легко відкидає діяльність школи, яка стає йому на перешкоді» [4, с. 319]. Ось чому педагогіка, як і, зокрема,

дидактика, повинні чітко розуміти основні тенденції розвитку життя, науки і освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Плідні педагогічні ідеї К.Ушинського в царині дидактики, в яких сформульовані методологічні підвалини визначення змісту та цілей освіти і виховання цивілізованої людини, є досить актуальними як у теоретичному, так і в практичному вимірі, а тому вимагають не тільки узагальнення, критичного осмислення, але й творчого розвитку сучасними дослідниками у контексті формування нових парадигм вітчизняної педагогічної науки. Історико-педагогічний досвід переконливо засвідчує, що творча постать К. Ушинського, його глибокі інтелектуальні педагогічні думки належать не лише минулому, а й продовжують жити в сучасному освітньо-науковому житті України.

Список використаних джерел

1. Данилов М.А. Дидактика К.Ушинского. Под редакцией действ.члена АПН РСФСР Е.Н.Медынского. – М. – Изд-во Академии педагогических наук РСФСР. – М. – Л, 1948. – 172 с.
2. Козловський Ю.М., Дольнікова Л.В. Педагогіка: навч. посібник. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2018. – 232 с.
3. Струминский В.Я. Основы и система дидактики К.Д.Ушинского. Гос.учебно-педагогическое изд-во Министерства просвещения РСФСР, 1957. – 211 с.
4. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. Пер. з рос. /Редкол. В.М.Столетов (голова) та інші. – К.: Рад. школа, 1983. – Т.1 Теоретичні проблеми педагогіки./ Склад і підгот. до друку С.Д.Днепров; За ред.О.І.Пискунова (відп. ред.) та інших. – 488 с.
5. Ушинский К. Человек как предмет воспитания: опыт педагогической антропологии. – М: ФАИР – ПРЕСС, 2004. – 576 с.

References

1. Danylov, M.A.; Medynskyy, E.N. ed., 1948. *Dydaktyka K. Ushynskoho [Didactics of K. Ushinsky]*. Moscow: Publishing House of the Academy of Pedagogical Sciences of the RSFSR.
2. Kozlovskyy, Yu.M. and Dol'nikova, L.V. 2018. *Pedahohika [Pedagogy]*. Lviv: Edition of the Lviv Polytechnic.
3. Strumynskyy, V.Ya. 1957. *Osnovy y sistema dydaktyky K.D.Ushynskoho [Fundamentals and system of didactics of K.D. Ushinsky]*. Moscow: State Pedagogical Publishing House of the Ministry of Education of the RSFSR.
4. Ushynskyy, K.D. 1983. *Vybrani pedahohichni tvory: V 2-kh t. T.1 Teoretychni problemy pedahohiky [Selected pedagogical works: In 2 vols. Vol.1 Theoretical problems of pedagogy]*. Kiev: Soviet School.
5. Ushynskyy, K. 2004. *Chelovek kak predmet vospitaniya: opyt pedahohycheskoy antropohyy [Man as a subject of education: the experience of pedagogical anthropology]*. Moscow: FAIR - PRESS.

В статті обосновані методологічні основи основи дидактичного учіння К. Ушинського. Сосредоточено внимание на междисциплинарности и смежности научных дисциплин и их роли в образовательной деятельности. Определено, что элементами системы дидактики К. Ушинского являются следующие структурные составляющие: а) проблемы разработки содержания обучения; б) методика построения учебных планов и курсов в начальных и средних классах; в) общая методика обучения. Отмечено, что К. Ушинский разработал прогрессивную систему общей дидактики, которая сохранила свою научно-познавательную ценность и методологическое значение для критического понимания модели образовательного процесса, суть которого выражается в тезисе, что школа "не способна отбросить жизнь, а жизнь легко отвергает деятельность школы, которая становится ей на пути».

Ключевые слова: дидактика, система обучения, К. Ушинский.

The methodological foundations of K. Ushynskyy's didactic teaching basis are substantiated in the article. The focus is on the interdisciplinarity and coherence of scientific disciplines and their role in educational activities. K. Ushynskyy believed that the scientific foundations of pedagogy are formed under the intellectual influence of a wide range of anthropological sciences, the common feature of which is that they are taught, compared and summarized by those facts in which the properties of the subject of education of a person are revealed. The thorough, systematic analysis of two closely related pedagogical problems (objective- logical aspects of the process of cognition, focusing on objective psycho-physiological factors of this process) determines the theoretical basis of K. Ushynskyy's didactics, since teaching is a kind of attempt developing a culture of thinking and cognition for school and student youth. Education for K. Ushynskyy must have a system just because the system is able to keep in memory and logical connection large volume and variety of semantic fields information. It is determined that the following structural components are elements of K. Ushynskyy's didactic system: a) problems of developing the content of education; b) the methodology of curricula and courses in primary and secondary schools; c) general teaching methodology. It is emphasized that K. Ushynskyy developed a deeply progressive, original, comprehensively grounded system of didactics, didactics of primary education, which retained its scientific and cognitive value and methodological importance for critical understanding of the model of the educational process, the essence of which is expressed in the thesis that the school "is not incapable of rejecting life, and life easily rejects the activity of the school, which is becoming an obstacle to it". It is concluded that the fruitful pedagogical ideas of K. Ushynskyy in the field of didactics, which formulate the methodological bases for determining the content and goals of education of a civilized person, are quite relevant both in theoretical and practical terms.

Key words: didactics, system of education, K. Ushynskyy.